

nije mogla ni vatra ložiti, pa do lijepo izrađenih ilirskih sojenica i drvenih kuća s nekoliko odjeljaka, pisac nam je pružio lijepu sliku kulturnog razvoja ljudskog društva u tim najstarijim vremenima.

Ružica Bižić: *Grobovi u Donjoj Dolini*

Na podlozi analize bogatog sadržaja ilirske nekropole u Donjoj Dolini, autorica dolazi do zaključka, da grobovi pripadaju I. i djelomično II. željeznom dobu. Na osnovu analize metalnih objekata datirana je i keramika iz grobova u isti period.

Josip Korošec: *Ljudske statuete iz Ripča*

Autor u ovom radu obrađuje dosad nedirnuti problem ripačkih statueti i smatra, da se prema ostalom materijalu mogu datirati u halštat »C«. Što se tiče njihove izradbe i izgleda, pisac ne nalazi analogije u dosadašnjoj literaturi niti im zasada može odrediti namjenu.

Irma Čremošnik: *Keramika iz rimskog nalazišta Mogorjelo*

Autorica daje pregled keramike iz antičkog i srednjeg vijeka, koja je nađena u rimskom kastrumu Mogorjelo. Budući da ne postoji određena stratigrafija nalaza, autorica napominje, da je radi utvrđivanja kronologije ovih nalaza bilo potrebno vršiti stalne usporedbe s nalazima iz drugih lokaliteta i na taj način postaviti relativnu kronologiju. U radu je podjednako posvećena pažnja kako antičkoj, tako i slavenskoj keramici, koju je autorica s mnogo truda izdvojila iz velike mase grubog rimskog posuda, koje se po oblicima i tehnici često miješa sa slavenskim.

Đuro Basler: *Topografska grada*

U opširnom radu pisac daje podatke o nalazištima iz svih prehistorijskih perioda, i to s teritorija Bosanskog Broda i gornjeg toka Ukrine. Među mnogim lokalitetima pojavljuje se velik broj dosad neotkrivenih, za što uglavnom ima zasluga pisac ovog rada. Uz rad su priložene dvije mape s obilježenim lokalitetima.

Ružica Bižić-Drechsler

W. F. VOLBACH, *ELFENBEIN-ARBEITEN DER SPÄTANTIKE UND DES FRÜHEN MITTELALTERS*

W. F. VOLBACH: *ELFENBEIN-zeja u Mainzu (Römisch-Germanisches Zentralmuseum)* izašla je 1952. vrlo vrijedna publikacija o kasno-an-

tiknim i ranosrednjovjekovnim umjetninama od kosti pod naslovom »*Elfenbeinarbeiten der Spätantike und des frühen Mittelalters*« od W. Fritz Volbacha (drugo izdanje).

Malo je materijala, koji je već od najstarijih vremena bio za izradbu dragocjenih predmeta toliko omiljen kao slonova kost, a što je koja zemlja bila bogatija, a time i potreba za luksusom veća, to je i potrošnja slonove kosti rasla. Ona je služila za ukrašavanje pokućstva, stropova i zidova, za nakit i predmete kozmetike, upotrebljavali su je kipari, a carevi uzimali za trofeje. Velik je broj sačuvanih predmeta od slonove kosti, osobito od IV. st. dalje, pa se čini, da je rijetko koji materijal bolje prebrodio krizu i previranje razdoblja seobe naroda.

U uvodu radnje, autor napominje, da mnoge svjetske zbirke posjeduju prekrasne umjetnine od slonovače, tako da je danas već moguće na njima pratiti stilski razvoj, međusobne utjecaje pojedinih škola, a i vremenski ih određivati. Međutim, o tehnici izradbe, o umjetnicima i o mjestima fabrikacije još se uvijek vrlo malo zna. Pisac dalje nastoji fiksirati pojedine škole, odrediti njihove umjetničke produkte i naći veze među njima. U gornjoj Italiji cvate gornjoitalska škola, koju najbolje predstavlja »*Dyptichon Stilichos*«. U Trieru, koji je tokom IV. i V. st. neobično procvao javljaju se domaće radionice, ali nije moguće utvrditi, kolik je njihov umjetnički razmah, jer je dvorska umjetnost još uvijek ovisna o majstorima s Istoka. Za Provansu, nastavlja autor, ne zna se točno, je li imala domaće radionice, iako postoji veza između radova rezbara i galskih sarkofaga. Lokalni razvoj u V. i VI. st. pokazuje t. zv. merovinška škola (Lyon, Dijon). Na Istoku djeluje sirska i palestinska škola, a velik broj ravenatskih diptiha ulazi u taj krug. Carigrad pokazuje zanimljivu mješavinu stila, jer se pored klasicističkih radova nalaze i takvi, u kojima dominiraju aleksandrijski i sirske elementi.

S Karlom Velikom počinje nova epoha, koja je okarakterizirana težnjom, da se ideal klasičnog doba nanovo oživi. Ova karolinška renesansa zahvaća i majstore rezbare. Njihovi radovi, veli pisac, mogu se istraživati samo u vezi s ranokršćanskim umjetninama, jer oni imitiraju njihove oblike i prikaze. Za

izradbu korica knjiga često se upotrebljavaju kasnoantikni diptisi, koji se preraduju i nanovo ukrašavaju (na pr. diptih iz riznice milanske katedrale). Međutim, ipak se u osnovi osjeća jedan novi stil — ukočenje oblika, frontalnost likova, manirizam u naborima, veća plošnost i t. d.

U drugom dijelu radnje, pisac dijeli cjelokupni materijal — kasnoantikni i ranosrednjovjekovni — na profani i kršćanski, a zatim ga grupira po vrstama, i to: diptisi, privatni diptisi, ploče, kasete, korice knjiga i ostali predmeti (piksidi, češljevi, privjesci, kopče i t. d.). Za svaku grupu materijala daje kratak historijat postanka, stilskog razvoja, a djelomično i kronologiju (na pr. konzularski diptisi imaju od 405.—450. neprekinutu liniju razvoja). Donosi niz značajnih radova i umjetnina iz zbirki mnogih svjetskih muzeja, crkvenih riznica, sveučilišnih biblioteka i t. d. — riznica katedrale u Rimu, Milanu, muzeja u Carigradu, Londonu, New Yorku, Parizu, Berlinu, Lenjingradu Baltimoru, Firenzi i t. d. Uz svaki objekt daje opis, mjere i dataciju, a donosi i komparativni materijal i literaturu.

Treći dio zapremaju izvrsne reprodukcije 259 umjetnina (216 kasnoantiknih i 43 ranosrednjovjekovnih) na 68 tabla.

Dodan je popis literature, kojom se autor služio, i kratica za časopise, zatim lista mjesta, gdje se sada objekti nalaze i mjesta, gdje su nađeni.

Branka Uikić-Belančić

J. KEIM, H. KLUMBACH: *DER RÖMISCHE SCHATZFUND VON STRAUBING*

U trećem broju serije *Münchener Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte* (1951) (urednik prof. J. Werner) objavljen je pod naslovom »*Der Römische Schatzfund von Straubing*« dragocjen nalaz dijelova rimske paradne opreme iz Straubinga, koji je jedinstven nalaz te vrste na području rimskog imperija. Autori publikacije jesu J. Keim i H. Klumbach.

U samom je uvodu naglašeno, da je materijal iznesen tek kataloški uz dobre reprodukcije, kako bi se nauka što prije upoznala s ovim značajnim arheološkim otkrićem u Donjoj Bavarskoj, dok će njegovu detaljnu naučnu razradu — umjetnička, historijska i kulturno-historijska — slijediti naknadno u

monografiji jednog od autora, H. Klumbacha.

Radnja je podijeljena u dva dijela. U prvom dijelu donosi J. Keim detaljan historijat nalaza, kao i podatke o drugim tragovima antikne kulture na teritoriju grada i njegove okolice. Predmeti su nađeni prilikom građevinskih radova u Straubingu, a ležali su u jednom velikom bakrenom kotlu. U njemu su bili složeni po grupama materijala. Autor je nabacio nekoliko pitanja i iznio neke svoje pretpostavke. Odakle su predmeti došli, kako su zakopani i kada su mogli biti pohranjeni? On pretpostavlja, da su ovi objekti mogli potjecati iz rimskog kastela ili rimskog majura, kojima se tragovi nalaze na području Straubinga. Brončani dijelovi paradne opreme imaju vojni karakter, a isto tako mač, sablja i hiposandale, pa su mogli potjecati iz kastela, dok mnogi željezni predmeti i nalazi starog željeza govore o domaćoj industriji, pa su vjerojatno pripadali majuru. Autor smatra, da su predmeti spremljeni u žurbi, jer su neki dijelovi nađeni pored kotla u zemlji, kamo su pali zbog velike žurbe. Po nekim nalazima novca drži, da je do skrivanja ovog dragocjenog spremišta došlo za vrijeme jednog od velikih prodora Alemanu u III. st., možda u doba cara Galiena oko god. 260.

U drugom dijelu donosi H. Klumbach detaljan opis materijala, koji dijeli u nekoliko grupa: obrazine kaciga, nazuvci, štitnjaci za glavu konja, figurice, postamenti i pribor od bronce, te predmeti od željeza. Za svaku grupu predmeta daje kraći općeniti uvod, a donosi i tipologiju.

Obrazine na kacigama primjenjivale su se kod parada i turnirskih borbi već od I. st. n. e. Nalaz iz Straubinga dao je dosada najveći broj obrazina. Ima ih 7, a po obliku se mogu podijeliti u dvije grupe, i to: obrazine u prirodnom obliku s bogato raščlanjenom kosom i obrazine s kosom, koja je poččšljana u šilj, poput neke kule, sa stiliziranim kovčama. Potonji tip vrlo je osebujan i dosada nije bio zastupljen.

Nazuvci (*Beinschienen*), bogato ukrašeni, također su dio paradne opreme. Rađeni su tehnikom iskucavanja (*Treibarbeit*), a prikazani su na njima različiti mitološki likovi. Povezani su s manjim štitnjakom za koljeno, na koje se nalazilo poprsje nekog božanstva.

Od pet nađenih primjeraka čine jedan par svega dva. Kako su ovakvi nalazi rijetki — dosada su poznata samo dva ukrašena nazuvka, a štitnjak za koljeno nijedan — to nalaz iz Straubinga uvelike obogaćuje naše poznavanje ovog dijela paradne vojne opreme.

Štitnjaci za glavu konja svakako predstavljaju najveće iznenađenje straubinskog nalaza, jer nikad dosad nisu bili nađeni u tolikom broju i tako bogatoj obradbi. Ima ih osam. Autor ih dijeli u dvije grupe. U prvu spadaju primjerci s dugim srednjim dijelom, što pokriva čelo i nos konja, a na stranama se spojeni šarnirima nalaze štitnjaci za oči u obliku polukugle, mrežasto prošupljene, ili u formi glave Gorgonina, na kojoj je veći broj rupica. Druga grupa štitnjaka ima srednji dio nešto manji i duguljasto osmerokutog oblika, dok postrani dijelovi nose štitnjake za oko u obliku košarice ili prošupljene glave Ganimedove.

Osim navedenih primjeraka našlo se 7 statueta od bronce i 11 malih postamenata, na kojima se vide tragovi zakovica, te nekoliko brončanih predmeta (zdjelica kandelabra, fragment posude, okov ormara i t. d.). Od željeznih predmeta našlo se oružja i oruđa te raznih okova.

Dijelovi paradne rimske vojne opreme rađeni su od finog brončanog lima u tehnici iskucavanja, a pozlaćeni su ili posrebreni.

Na kraju slijedi 46 tabla s izvrsnim reprodukcijama kako pojedinih predmeta, tako i njihovih detalja. Također je dodana jedna karta Straubinga.

Branka Uikić-Belančić

K. PRIJATELJ: »SLIKE DOMAĆE ŠKOLE XV. STOLJEĆA U SPLITU«

U publikaciji »Slike domaće škole XV. stoljeća u Splitu« (izdanje Galerije umjetnina u Splitu br. 5, Split 1951, str. 22 sa 7 slika) K. Prijatelj je podvrgao iscrpnoj analizi slike t. zv. primitivaca domaće škole, koje se nalaze u Splitu.

U vremenskom rasponu od konca XIV. po do polovine XVI. stoljeća nalazimo, kako je Karaman već prije uočio posebnu slikarsku školu od Raba do Kotora, unutar koje Split ne igra neku istaknutiju ulogu. Ali su zato ipak »uz klesare, uz drvorezbare i zlatare, i u Splitu slikari bili sigurno ugledni predstavnici građanskog staleža, čla-

novi svojeg bratstva« (str. 5.). U arhivskom materijalu Prijatelj nalazi čitav niz slikara XV. stoljeća, pa i poznata imena, kao što je to ime Vuškovića, pa zatim Antuna Restinovića, Marinka Vuškovića, pjesnika Marka Marulića i mnogih drugih. Uz arhivske podatke o slikarima, čija se djelatnost ne može precizno povezati uz sačuvana djela, dolaze i rijetki podaci o slikama tog doba: vizitacija nadbiskupa M. A. de Dominisa iz godine 1604. »No svi su ti podaci od kulturno-historijske vrijednosti. Bitno je ono, što je danas tu: rijetki ostaci do danas sačuvanih slika domaće škole u splitskim crkvama, koji najrječitije govore o njenom postojanju i o njenom životu« (str. 9.). Prijatelj bilježi slijedeće slike:

Iz prvog decenija XV. stoljeća potječu raspela domaće škole u crkvi sv. križa, sv. Luke u Velom Varošu i u Sv. Franji na obali, koja su ili jako oštećena ili premazana, a spadaju u stariju skupinu dalmatinskih raspela rađenih od domaćih majstora.

Najznačajniji rad domaće škole XV. stoljeća u Splitu predstavlja poznati poliptih nad glavnim oltarom crkvice na sustjepanskom groblju. Iako je pozadina poliptiha još zlatna, predela s »Kristovim rođenjem« prelazi granice tradicije: slikar tu uvodi pejzaž; stoga ona ima veliko značenje u razvoju domaće slikarske škole. Detaljnom formalnom analizom Prijatelj zaključuje, da se tu radi o dobrom lokalnom majstoru pedesetih i šezdesetih godina XV. stoljeća.

U samostanu sv. Klare nalaze se slike sv. Nikole i sv. Agneze, koje su služile kao vratnice orgulja splitske katedrale. U njima se osjeća način slikanja karakterističan za drugu polovinu XV. stoljeća u Veneciji, ali — što je značajno — ne mogu se naći neke individualne crte ni jednog venecijanskog slikara. Po Karamanu je upravo to obilježje domaće škole tog vremena. Ove gotičke slike, u kojima se osjeća već duh renesanse, nastale su po Prijatelju u devedesetim godinama XV. stoljeća.

Podrijetlom iz Šibenika poliptih domaće škole iz zbirke Strmić u Splitu, u kojem se zapažaju jake analogije sa slikama zrelog venecijanskog trećenta. Prijatelj smatra, da pripada početku XV. stoljeća.